

PRIPOVIJEST O SINUHEU KAO IZVOR ZA POZNAVANJE EGIPATSKE POVIJESTI I NADAHNUĆE ZA ROMAN *SINUHE* EGIPĆANIN

Pripovijest o Sinuheu najpoznatije je književno djelo staroga Egipta. Nepoznati autor, u literaturi najčešće prozivan "Shakespearom Srednjeg Kraljevstva", napisao je ovo djelo za vrijeme vladanja XII. dinastije. Zanimljiva radnja i elegantni stil učinili su ovu pripovijest iznimno popularnom u drevnom Egiptu. Od kada su Sinuheove pustolovine postale predmet povijesnih istraživanja, vode se mnogobrojne rasprave oko točnih tumačenja glavnoga lika i radnje djela. Unatoč svemu tome, Pripovijest je od sredine 20. stoljeća važan dio popularne kulture ne samo u Egiptu, već u mnogo širim razmjerima.

Ključne riječi: Sinuhe Egipćanin, Amenemhet I., staroegipatska proza, Mika Waltari

1. Uvod

Najveći je procvat književnost staroga Egipta doživjela u doba Srednjeg Kraljevstva, kada nastaje većina najpoznatijih književnih ostvarenja staroegipatske književnosti. Srednje je Kraljevstvo vrijeme kada se javljaju novi oblici književnih djela, poput kraćih pripovijesti ili romana. Velika promjena nastaje i u vjerskim tekstovima jer tekstove piramida zamjenjuju tekstovi sarkofaga. U tom razdoblju nastaje i *Pripovijest o Sinuheu*, jedno od najreperezentativnijih, a po mnogima i najznačajnije književno ostvarenje staroga Egipta. Djelo je uživalo iznimnu popularnost već za Srednjeg Kraljevstva, dok je u idućim razdobljima egipatske povijesti steklo antologijski status. *Pripovijest o Sinuheu* i danas ima veliku popularnost, uglavnom kod egiptologa, koji neprestano pokušavaju pronaći odgovore na mnoga pitanja i nedoumice koje obavijaju ovo izvanredno književno ostvarenje staroegipatske civilizacije. Cilj je ovoga rada ukratko prikazati najvažnija historiografska istraživanja i interpretacije *Pripovijesti o Sinuheu* te utjecaj koji je ovo djelo ostvarilo u popularnoj kulturi. Većina istraživanja bavila se analizom određenih segmentata djela pa će i istraživanja u ovome radu biti prikazana kao pregled nekoliko najznačajnijih analiza ovoga djela. U popularnoj je kulturi *Pripovijest* najviše zanimanja polučila u književnosti i na filmu, ali odjeka je bilo i u drugim umjetnostima. Rad se većim dijelom temelji na znanstvenim člancima stranih autora u kojima se analiziraju različiti

aspekti djela i na podacima koji se o Sinuheu mogu pronaći u stranim, ali i domaćim, sintezama staroegipatske povijesti i književnosti.

2. IZVOR I STANJE ISTRAŽIVANJA

Iako se *Pripovijest o Sinuheu* odlikuje složenim stilom pisanja i elegantnim izričajem, što joj i daje veliku literarnu vrijednost, sadržaj joj je jednostavan i pristupačan čitatelju. Radnja *Pripovijesti* vrti se oko Sinuhe, istaknutog službenika na faraonovu dvoru, čije pustolovine započinju nakon faraonove smrti. Priča nam je danas poznata iz nekoliko izvora sačuvanih iz vremena Srednjeg Kraljevstva (2055. – 1650. pr. Kr.).¹

Zbog iznimne popularnosti koju je *Pripovijest* uživala u starom Egiptu, sačuvani su njezini brojni prijevodi, uglavnom na papirusima i manjim dijelom na ostrakama. Dva najpoznatija i najbolje očuvana papirusa s tekstom *Pripovijesti* su *Papirus Berlin 3022* i *Papirus Berlin 1499*. *Berlin 3022* datiran je u vrijeme XII. dinastije (1985. – 1773. pr. Kr.) i sadrži 311 linija teksta. *Berlin 1499* potječe s kraja Srednjega Kraljevstva, a sadrži 203 linije teksta. Većina današnjih prijevoda *Pripovijesti* kombinacija je tekstova s ova dva papirusa. Uz ova dva vrlo poznata izvora, papirus iz muzeja Ashmolean u Oxfordu, koji sadrži 130 sačuvanih linija teksta, daje vrijedne informacije o Sinuheovim pustolovinama.² Zbog krhkosti materijala, očuvan je samo manji broj ostraka na temelju kojih se može razaznati sadržaj Sinuheovih pustolovina. Iako su papirusi danas glavni izvori koji nam donose sadržaj priče, u vrijeme nastanka *Pripovijesti*, usmena predaja i ostraka su bile glavna sredstva njena širenja među Egipćanima. Razlog tome je i činjenica da je *Pripovijest o Sinuheu* u starom Egiptu bila korištena kao predložak na kojemu su budući pisari usavršavali vještinu pisanja.³

Interes za proučavanje zapisa *Pripovijesti o Sinuheu* počeo se javljati na samom početku 20. stoljeća, ali se na sustavnija proučavanja te na analize i interpretacije sadržaja moralo pričekati do sredine stoljeća. Najvažniji impulsi za početak sustavnih istraživanja u drugoj polovici 20. stoljeća bili su prvi cjeloviti prijevod teksta *Pripovijesti* na engleski jezik iz 1916. i popularnost koju je lik Sinuhe stekao, gotovo „preko noći“, romanom Mike Waltarija *Sinuhe Egipćanin* iz 1945. Jedan od prvih znanstvenih radova posvećenih Sinuheovim pustolovinama bio je članak Hansa Goedickea iz 1957. koji se bavio geografskim podacima i toponimima koji se spominju na Sinuheovu putu.⁴ Radovi posvećeni interpretacijama radnje i karakterizaciji glavnoga lika intenzivirali su se posebno od 1970-ih godina, a vrhunac znanstvenog zanimanja za Sinuheove pustolovine pada u posljednja desetljeća 20. stoljeća. Tada nastaje i većina znanstvenih članaka posvećenih interpretacijama i analizama Sinuheova lika i njegovih postupaka, a koji se koriste u ovome radu.⁵ Riječ je o radovima književnog kritičara Johna Fostera, egiptologa Johna Bainesa i Vincenta A. Tobina te povjesničara Scotta Morschausera. Prijevodi *Pripovijesti* s manjim komentarima i bilješkama neizostavan su dio svakog pregleda staroegipatske književnosti, pri čemu je svakako važno spomenuti sintezu *The Literature of Ancient Egypt* (W. K. Simpson 2003), jednu od ponajboljih kompilacija staroegipatskih književnih tekstova, a vrlo korisni podaci mogu se pronaći i u sintezama povijesti starog Egipta, u

1 M. TOMORAD 2016: 187; I. URANIĆ 2002: 107.

2 I. URANIĆ 2002: 107; M. TOMORAD 2016: 70, 74; G. CALLENDER 2000: 148, 158.

3 M. TOMORAD 2016: 175–177, 231–232.

4 GOEDICKE 1957.

5 FOSTER 1980, BAINES 1982, TOBIN 1995 i MORSCHUSER 2000.

čemu ne zaostaju ni sinteze iz pera domaćih egiptologa – *Stari Egipat* (I. Uranić 2002) i *Staroegipatska civilizacija* (M. Tomorad 2016).

U središtu je radnje Sinuhe Egipćanin, službenik u haremu faraona Amenemheta I. (1985. – 1956. pr. Kr.).⁶ koji odlazi u Libiju kao dio pratnje princa Sesostrisa I. u vojnoj kampanji suzbijanja pobune lokalnih libijskih plemena. Ubrzo po odlasku do vojne je ekspedicije stigla vijest o ubojstvu faraona Amenemheta I. u dvorskoj uroti. To je jako uznemirilo Sinuheu i on je, ne snaživši se u novonastalim okolnostima, i bojeći se moguće optužbe za umiješanost u atentat na faraona, odlučio pobjeći što dalje iz Egipta. Ne znajući kamo točno da ide, odlučio je naprosto krenuti na jug. Tijekom plovidbe Nilom uhvatilo ga je nevrijeme i njegova je lađa promijenila smjer i zaplovila u pravcu sjevera. Nakon što je došao do obale, Sinuhe nije znao gdje je i dugo je vremena lutao pustinjama Palestine i Libanona. Spasio se naišavši na jednog plemenskog starješinu na jugu Sirije koji ga je primio u svoje pleme. Sinuhe se oženio starješininom najstarijom kćeri i ondje zasnovaio obitelj. Zbog svojih iznimnih sposobnosti brzo je napredovao u novoj sredini i postao moćan i cijenjen patrijarh. Nakon smrti svoga tasta, zauzeo je njegov položaj i uspješno vodio pleme i branio zemlju na kojoj je živio od nasrtaja neprijatelja. Bio je iznimno popularan u narodu i imao je dobar život. Sinuhe nije zaboravio svoju staru domovinu i polako ga je hvatala čežnja za Egiptom. Napisao je pismo novome faraonu, Senusretu I. (1956. – 1911. pr. Kr.),⁷ u kojem je izrazio želju da proživi ostatak života u Egiptu. Nedugo potom stigao je potvrđan faraonov odgovor i Sinuhe se mogao vratiti u domovinu. Predavši položaj i upravu nad plemenom najstarijem sinu, konačno se zaputio u Egipat. U faraonovoj mu je palači priređen veličanstven doček, a od samog je faraona dobio i novu ženu. Po Senusretovoj mu je naredbi sagrađena i veličanstvena grobnica s mnoštvom svećenika koji su o njoj brinuli. U Egiptu je proveo ostatak života u sreći i blagostanju.⁸

Od trenutka kada su Sinuheove pustolovine postale predmetom historiografskog proučavanja, pojavila su se oprečna mišljenja u prosudbi i interpretacijama radnje i postupaka glavnog lika. Dijelovi oko čije se interpretacije povjesničari najviše spore su točno određenje književne vrste kojoj djelo pripada, povijesna utemeljenost glavnoga lika i razlozi Sinuheova bijega iz Egipta.

Točno određenje književne forme kojoj treba pripisati *Pripovijest o Sinuheu* i dalje je otvoreno pitanje unatoč velikom broju istraživanja i članaka napisanih na ovu temu. To se odrazilo i na različite nazive pod kojima se u stručnoj literaturi pojavljuje ovo djelo. *Pripovijest o Sinuheu*, naziv koji se koristi u ovome radu, jedan je od najčešćih uz termine *Životopis princa Sinuhe* ili *Priču o Sinuheu*. Danas se većina stručnjaka slaže kako *Pripovijest* pripada staroegipatskoj pripovjednoj prozi, ali ima i elemente mnogih drugih popularnih žanrova staroegipatske književnosti.⁹ Gledano po suvremenim obilježjima proznih djela, po dužini teksta i unutarnjoj kompoziciji, *Pripovijest o Sinuheu* je kraća pripovijetka. Pripovjedna se proza javila u staroegipatskoj književnosti u Srednjem Kraljevstvu i odmah postala najpopularniji književni žanr, što je ostala sve do helenističkog razdoblja. Srednje je Kraljevstvo u pogledu umjetničkih ostvarenja, od književnosti i likovne umjetnosti pa do arhitekture, uz sam bok Novom Kraljevstvu (1550. – 1069. pr. Kr.), kada staroegipatska država doživljava

6 M. TOMORAD 2016: 75; G. CALLENDER 2000: 158.

7 G. CALLENDER 2000: 158.

8 Kratak sadržaj napisan prema: M. TOMORAD 2016: 187; I. URANIĆ 2002: 111–120; W. K. SIMPSON 2003: 54–66; S. PETROVIĆ 1982: 27–28.

9 J. BAINES 1982: 33–35; J. FOSTER 1980: 101–102.

vrhunac svoje civilizacije na svim poljima djelovanja.¹⁰ Razlozi takvog naglog uzleta književnosti, koja je obogaćena panoptikumom stilova i velikim brojem vrhunskih literarnih ostvarenja, treba tražiti u procesu cjelokupne obnove i uzdizanja moći Egipta nakon nazadovanja u I. međurazdoblju. Važno je spomenuti kako za književnost faza međurazdoblja nije značila preveliki korak unazad jer se naznake književnog uzleta javljaju još i prije dolaska na vlast XII. dinastije i okončanja političke razdijeljenosti. U periodu Srednjega Kraljevstva osobitost staroegipatske pripovjedne proze je da gotovo uvijek, u većoj ili manjoj mjeri, sadrži autobiografske ili biografske elemente.¹¹ U starijoj se literaturi *Pripovijest* razmjerno često klasificirala kao poezija, što nije posve neutemeljeno zbog mnoštva stihovanim dijelova i melodičnosti teksta, ali ipak u cjelini prevladavaju prozni dijelovi.¹² Od drugih klasičnih proznih djela, npr. *Brodolomčeve priče*, *Priče o rječitom seljaku* i dr., *Pripovijest o Sinuheu* razliku je jer je napisana u prvom, a ne trećem licu.

Imena autora staroegipatskih književnih djela nisu sačuvana. Zbog literarne kvalitete djela kojeg je napisao, nepoznatog se autora *Pripovijesti o Sinuheu* u literaturi često naziva „Shakespearom Srednjeg Kraljevstva“. Pripovjedna je proza u starome Egiptu vrlo često bila dio usmene predaje jer se tako lakše prenosila do običnih ljudi. Brojni autori na temelju toga *Pripovijest o Sinuheu* i druga literarna djela koja su, iako zapisana, bila dio usmene tradicije, nazivaju usmenom prozom.¹³ Priče zapisane na papirusima ili ostrakama čitale bi se većem broju ljudi pa je i struktura proznih djela staroga Egipta takva da je primjerenija za slušanje prilikom javnog čitanja nego za individualno čitanje kakvo danas poznajemo. U tom kontekstu treba sagledavati i mnoge dijelove *Pripovijesti*, osobito postupke glavnoga lika, koji su namjerno u mnogim detaljima nedorečeni ili nejasni kako bi slušatelj mogao u svojoj mašti usmjeriti priču ili odabrati rasplet koji mu se najviše sviđa. Slušateljima se tako davala i aktivna uloga u javnom čitanje neke priče jer su u svakome trenutku imali mogućnost vlastite intervencije u razvoju priče. Time su prozna djela ostvarivala svoju glavnu namjenu, a to je bilo navođenje slušatelja na razmišljanje i vlastito prosuđivanje priče.¹⁴ Uzimajući sve ovo u obzir, strogo književno određenje *Pripovijesti* nije presudno za vrjednovanje njezine kvalitete i značaja u proučavanju staroegipatske književnosti, ali i umjetnosti u cjelini.

Jednoznačni odgovor na pitanje tko je zapravo bio Sinuhe nije lako pronaći. Povijesni izvori ne govore o Sinuheu kao o povijesnoj ličnosti, ali se na temelju podataka *Pripovijesti* može naslutiti da je inspiracija za Sinuheov lik najvjerojatnije bila neka stvarna ličnost iz vremena XII. dinastije. *Pripovijest* ne donosi točne pojedinosti na temelju kojih bi se moglo zaključiti kako je Sinuhe bio stvarna osoba, a ne tek izmišljeni literarni lik potrebe priče, ali se iz navoda i opisa Sinuheovih dogodovština, za koje se zna da su pisane prema istinitim događajima, može nazrijeti da *Pripovijest* predstavlja Sinuheov životopis. O Sinuheu se na samome početku *Pripovijesti* saznaje samo njegov status koji je uživao na faronovu dvoru: „Govori prinčev izaslanik u stranim zemljama, pratilac i bliski povjerenik faraona Sinuhe: Bio sam pratilac Njegova Veličanstva, sluga kraljevskog harema plemenite žene pravednog kralja Sehotepibrea u Henesmutu koja je kći kralja Amenemhata od Kenofrea.“¹⁵ Pratioc prijestolonasljednika na vojnom pohodu zasigurno nije mogao biti neki službenik koji nije imao utjecajni položaj na dvoru i, što je najvažnije, nije uživao potpuno faraonovo povjerenje. Sinuhe

10 I. SHAW, ur., 2000, s. v. *Chronology*: 481.

11 M. TOMORAD 2016: 185; I. URANIĆ 2002: 107–108.

12 J. FOSTER 1980: 106–108.

13 I. URANIĆ 2002: 107–109.; M. TOMORAD 2016: 179–187.

14 V. A. TOBIN 1995: 161–163; J. BAINES 1982: 39–43.

15 I. URANIĆ 2002: 111.

je, uz haremsku službu koja se izričito spominje u uvodu *Pripovijesti* i koja mu je omogućavala da bude upoznat s mnogim tajnama vladarske obitelji, vršio i još neke važne službe na dvoru i pripadao krugu najbližih faraonovih službenika.¹⁶

Činjenica da sirijski plemenski vođa odmah prepoznaje Sinuheu kao uglednog Egipćanina i ugošćuje ga u svome domu govori u prilog da je Sinuhe možda bio i faraonov diplomatski poslanik. Brzo snalaženje u novom okruženju i prilagodba sirijskim plemenskim običajima ukazuje na Sinuheovo poznavanje običaja susjednih egipatskih naroda i visok stupanj obrazovanja, koji je ujedno morao imati ako je bio visoko pozicionirani službenik na faraonovu dvoru.¹⁷ Uz pripadnost intelektualnoj eliti egipatskog društva, nije isključeno da je Sinuhe bio i dio ratničke elite jer se kao sirijski plemenski vođa pokazao kao vrstan ratnik, što je posebno naglašeno u dvoboju s ratnikom iz plemena Retenu. O dvoboju se navodi sljedeće: „On zgrabi svoju ratnu sjekiru i svoje koplje i krene na mene. Ali njegovi me udarci promašišu, a njegove strijele jedna za drugom proletješe kraj mene. Ja ga prostrijelih. Jedna od mojih strijela probi njegov vrat. On krikne i padne na lice. Dotukoh ga njegovom sjekirom i ispustih pobjednički poklič nad njegovim tijelom.“¹⁸ Sve što se o Sinuheu može doznati iz teksta *Pripovijesti* ukazuje da je protagonist, bez obzira radi li se o stvarnoj osobi imena Sinuhe ili životopisu nekoga tko je uzet kao inspiracija za njegov lik, uživao veliki ugled i bio istaknuti član najvišeg egipatskog društva, a čije su pustolovine poslužile kao podloga za najpoznatije djelo egipatske pripovjedne proze.

Analize i interpretacije koje se bave središnjim dijelom *Pripovijesti*, tj. Sinuheovim boravkom u Siriji nisu toliko česte. Naglasak je uglavnom na razlozima Sinuheova naglog odlaska iz Egipta. Sinuheov bijeg nakon saznanja o ubojstvu faraona glavna je preokupacija svih proučavatelja *Pripovijesti* ili bilo koga tko se ikada susreo s ovim djelom. Točni razlozi Sinuheove zabrinutosti ne mogu se saznati iz samoga teksta priče. Na prvi je pogled logično zaključiti da je Sinuhe izravno sudjelovao u zavjeri protiv faraona pa je zato uplašen jer strahuje od uhićenja i pogubljenja. No, budući da se njegova upletenost u atentat ne može potkrijepiti navodom iz teksta, moguće je tek nagađati što ga je navelo na pomisao da bi mogao izgubiti život zbog faraonove nasilne smrti. Tekst *Pripovijesti* sadrži tek slikovit opis faraonove smrti i događaja koji su uslijedili neposredno nakon tog. Moguće je razaznati samo to da je prijestolonasljednik od glasnika saznao o ubojstvu svoga oca i odmah s vojskom otišao u prijestolnicu preuzeti prijestolje prije eventualne pobune ili uzurpacije trona. Također je navedeno da je Sinuhe čuo razgovor glasnika s princem nakon čega ga je obuzeo silan strah za njegov život.¹⁹

U literaturi se navode tri moguća objašnjenja Sinuheova napuštanja Egipta.²⁰ Prvo objašnjenje polazi od pretpostavke da je Sinuhe potpuno nevin i nema nikakve veze s urotom i da se naprosto nije snašao u dramatičnim okolnostima zbog čega je u afektu odlučio pobjeći što dalje od situacije koju nije razumio. Drugo objašnjenje razmatra mogućnost da je Sinuhe pogrešno protumačio poruku koju je čuo od glasnika i mislio da je i njemu upućen poziv da sudjeluje u dvorskoj zavjeri. To ga je po njegovu mišljenju dovelo u životnu opasnost i nagnalo na bijeg. Treća je pretpostavka vrlo slična drugoj, a razlikuje se u tome što se ovdje polazi od toga da je Sinuhe

16 S. MORSCHAUER 2000: 192–196.

17 V. A. TOBIN 1995: 167–169.

18 I. URANIĆ 2002: 115.

19 V. A. TOBIN 1995: 165–166.

20 S. MORSCHAUER 2000: 187.

čuo glasnike kako govore o mogućoj zavjeri protiv faraona Amenmheta I., a odlučuje se na bijeg kako bi otklonio svaku opasnost da bude uvučen u dvorske spletke.²¹ Bez obzira koja je od ovih pretpostavki vjerojatnija, razloge zašto autor *Pripovijesti* nije dao izravne odgovore na Sinuheovu potencijalnu umiješanost u faraonovo ubojstvo treba tražiti prvenstveno u namjeni djela i usmenoj tradiciji njezina prenošenja. Budući da je djelo imalo snažnu didaktičku namjenu i trebalo je slušatelja poticati na razmišljanje, upravo je svakome pojedincu u publici bilo ostavljeno da sam intepretira pojedine dijelove, pa tako i eventualnu Sinuheovu nevinost ili krivnju, kako on smatra da je najbolje.²²

Pripovijest je iznimno važna i kao povijesni izvor koji oslikava prilike u Egiptu za vrijeme XII. dinastije, ali i stanje na bliskoistočnom prostoru u neposrednom susjedstvu Egipta. Napose se to odnosi na vladavinu faraona Amenemheta I., utemeljitelja XII. dinastije i faraona s kojim započinje proces obnove i stabilizacije Egipta nakon I. međurazdoblja (2160. – 2050. pr. Kr.).²³ O njegovoj vladavini osim iz klasičnih povijesnih izvora, poput *Torinskog kanona* ili *Kamena iz Palerma*, saznajemo upravo iz litetarnih djela Srednjega Kraljevstva – *Pripovijest o Sinuheu* i *Poduke Amenemheta sinu Senusretu*, a važnost koju je imala legitimacija dinastije kroz mitološku predaju daje proročanstvo Nefreti.²⁴ Iako se u *Pripovijesti* izrijeком ne nalazi potvrda faraonove nasilne smrti, komparacijom ovog djela s drugim povijesnim izvorima Srednjega Kraljevstva moguće je ugrubo ocrtati okolnosti kraja vladavine faraona Amenemheta I. To se u prvome redu odnosi na *Poduke Amenemheta sinu Senusretu*. To književno djelo pripada tzv. kraljevskim instrukcijama za nasljednike, književnoj vrsti nastaloj tokom I. međurazdoblja. Kako i samo ime književne vrste sugerira, riječ je o savjetima i uputama za buduće faraone kako bi osigurali što uspješniju vladavinu. *Poduke Amenemheta sinu Senusretu* nastale su najvjerojatnije iz pera visokog kraljevskog pisara Khetija po nalogu faraona Senusreta I.²⁵ Iz teksta se saznaje o umorstvu Amenemheta I. u dvorskoj zavjeri, a preminuli faraon, u duhu ovog djela, savjetuje sina kako da izbjegne očevu sudbinu i dugo vlada. Ubijeni faraon tako kaže: „Ne vjeruj bratu, ne imaj prijatelja jer nema od toga koristi. Kad odeš na počinak, budi čuvar svog vlastitog srca jer nitko nema prijatelje u danima nevolje. (...) Bijaše to nakon večere kad je pala noć. Krenuh na počinak ležeći na krevetu (...) Jer probudih se usred borbe u kojoj bijah sam. I vidjeh da se borim protiv čuvara.“²⁶ U tom smislu *Pripovijest* može poslužiti kao izvor koji svjedoči o nestabilnosti vlasti i čestim spletkama koje su se događale na vladarskom dvoru u razdobljima slabe faraonske vlasti, tzv. međurazdobljima, ili, što je slučaj s XII. dinastijom, pri uspostavi jače vladarske vlasti neposredno nakon I. međurazdoblja. Pri bijegu iz Egipta, Sinuhe navodi kako je prošao pokraj velikoga zida, što je ustvari obrambeni pojas pograničnih utvrda koje je izgradio Amenemhet I. kako bi učvrstio granicu prema Siriji i Palestini.²⁷ Sinuheov boravak u Siriji detaljno je opisan u *Pripovijesti*, s mnogim potankostima o plemenskom ustroju ondašnjega prostora i običajima koji su ondje vladali. Iz navođenja imena pojedinih plemena može se zaključiti kako su Egipćani bili dobro upoznati sa situacijom na širem bliskoistočnom prostoru. To i ne čudi s obzirom da je to bilo područje s kojim su graničili i iz kojega im je neprestano prijetila opasnost od upada pljačkaških plemena, što

21 Ibid, 188–192.

22 V. A. TOBIN 1995: 165–166.

23 S. SEIDLMAYER 2000: 118.

24 M. TOMORAD 2016: 74; W. K. SIMPSON 2003: 214–222; G. CALLENDER 2000: 158.

25 M. TOMORAD 2016: 183.

26 I. URANIĆ 2002: 109–111.

27 I. URANIĆ 2002: 112 ; M. TOMORAD 2016: 75–76.

je bio slučaj za I. međurazdoblja, tj. ne tako dugo od vremena u kojem nastaje *Pripovijest*.²⁸ Pored geostrateške važnosti radi obrane, Egipćani su se za sirijsko-palestinski prostor zanimali i iz ekonomskih razloga. Uz izravnu trgovinu sa Sirijom i Palestinom, tim su prostorom prolazili i iznimno važni trgovački putevi do Mezopotamije i Male Azije. Izravna ili neizravna kontrola istočne obale Sredozemlja – ovisno o vojnoj i političkoj snazi Egipta kroz duža razdoblja – bila je jedno od ključnih pitanja egipatske vanjske politike.

Osim važnih podataka o političkim prilikama u Egiptu i sirijskom području, u priči su sadržani i opisi niza religijskih običaja. Na jednom se mjestu u priči spominje bog Aton, što je, uz još neke spomene ovoga božanstva u spisima Srednjeg Kraljevstva, dokaz da je kult boga Atona bio u određenoj mjeri prisutan kod Egipćana i prije vjerske reforme faraona Amenofisa IV. sredinom 14. st. pr. Kr. Pustolovine glavnog lika popraćene su od samog početka mnogim vjerskim ritualima i ceremonijama koje su bile dio svakodnevnog života starog Egipta.²⁹ Sinuheov se boravak među sirijskim plemenima može okarakterizirati i kao susret dviju različitih kultura jer se na mnogim mjestima navode zgode u kojima je Sinuhe bio zbunjen i iznenađen plemenskim običajima.³⁰ Dvoboj koji je vodio s jednim od prvaka neprijateljskog mu plemena jedna je od takvih zgoda jer su dvoboji bili prilično nepoznata pojava u Egiptu. Vrlo je važno napomenuti kako vrijednost ovoga djela dodatno povećava i činjenica da je ono napisano klasičnim srednjogipatskim jezikom, koji je bio standardizirani oblik egipatskog jezika sve do razdoblja arapske prevlasti.³¹ Još je mnogo primjera koji potvrđuju kako je ovo djelo prvorazredan izvor za proučavanje svakog segmenta staroegipatskog društva.

3. MIKA WALTARI I *SINUHE EGIPĆANIN*

Povijest starog Egipta zarana je postala zanimljiva brojnim književnicima kao inspiracija za povijesne romane. Mnoštvo istaknutih ličnosti staroegipatske povijesti, od moćnih faraona ili faraonki do likova iz staroegipatske književnosti poput Sinuhe, našlo se u povijesnim romanima inspiriranim staroegipatskom poviješću. *Pripovijest o Sinuheu*, zbog svoje zanimljive radnje i osobnosti glavnoga lika, bila je idealni književni predložak za povijesni roman. To je sredinom 20. stoljeća uočio finski pisac Toimi Mika Waltari, koji se proslavio kao autor svjetski poznatih povijesnih romana. Uzevši tematiku *Pripovijesti* kao predložak, objavio je 1945. godine povijesni roman *Sinuhe Egipćanin* (*Sinuhe egyptiläinen*). Roman je za kratko vrijeme postigao veliku popularnost i postao književni bestseller, preveden na brojne svjetske jezike.³² Prijevod na hrvatski jezik (Rijeka: Otakar Keršovani, 1966.) uslijedio je svega jedno desetljeće nakon izlaska originala. Ista izdavačka kuća izdala je 1966. novo izdanje *Sinuhe Egipćanina* na hrvatskom, a 1996. izašlo je zasada posljednje izdanje ovoga romana na hrvatskom jeziku (Zagreb: A3 data i Izvori). Waltari radnju svog romana ne smješta u vrijeme Srednjeg Kraljevstva i XII. dinastije, već kao vremenski okvir odabire sredinu Novog Kraljevstva, konkretno 14. stoljeće pr. Kr. i vladavinu Amenofisa IV., jednog od najpoznatijih faraona XVIII. dinastije.

Waltarijev je Sinuhe liječnik iz Tebe, sklon mladenačkim porocima, koji nakon smrti svojih roditelja izgubi čitav obiteljski imetak. Ono što je kod izvornog Sinuheu poslužilo kao izvor sumnje

28 Ibid; H. GOEDICKE 1957: 77–80, 81–83.

29 I. SHAW, ur., 2000: 272–273.

30 H. GOEDICKE 1957: 81–83.

31 B. PETROVIĆ, ur., 1982: 10, 27–28.

32 D. NARDO 2001: 91–92.

i tjeskobe i nagnalo protagonista na bijeg, tj. ubojstvo faraona, u Waltarijevom je slučaju grižnja savjest zbog uništenja roditeljske ostavštine. Sinuhe odlazi u Siriju i ondje neko vrijeme radi kao liječnik. Na putu upoznaje roba Kaptaha, kojemu spašava život i tako stječe odanog roba i suputnika. Kaptah se, iako rob, pokazuje kao vrlo snalažljiv čovjek i upućuje svog gospodara u unosne poslove koji se pokazuju višestruko isplativima. Sinuhe tako stječe veliko bogatstvo i osigurava zauvijek svoju egzistenciju. S Kaptahom putuje sve do Hetitskog Kraljevstva i Krete te se, naposljetku, vraća u Egipat, gdje vladaju društveni nemiri zbog faraonove vjerske reforme. Sinuhe postaje dvorski liječnik i jedan od najbližih faraonovih suradnika. To mu radikalno mijenja život jer biva uvučen u niz intriga visoke politike.³³

Iako je Sinuhe u Waltarijevom romanu čovjek Novoga Kraljevstva i bitno izmijenjenih političkih, društvenih i kulturnih okolnosti od onih s početka 2. tisućljeća pr. Kr., veza s originalnom pričom prilično je jaka. Waltari to postiže nizom „posudbi“ iz originalnog djela. Sinuhe tako i u doba XVIII. dinastije ostaje pripadnik egipatskog visokog društva, samo što ovoga puta nije dvorjanin već liječnik. Zaplet romana počinje Sinuheovim progonstvom iz Egipta, isto kao što se odvija i u zaplet *Pripovijesti*. I dok su razlozi odlaska u *Pripovijesti* nepoznati i ostavljeni su samome sluшатelju da odluči zašto Sinuhe odlučuje napustiti domovinu, Waltarijev je Sinuhe razmetni sin. Nakon gubitka obiteljskog imetka i okaljavanja uspomene na preminule roditelje, Sinuhe napušta Egipat iz egzistencijalnih razloga – „trbuhom za kruhom“ – ali njemu samome mnogo su bitniji emocionalni razlozi – sram zbog počinjenih mladenačkih poroka. Ulazak u obitelj imućnog beduinskog stočara osigurala je srednjoeegipatskom Sinuheu bogatstvo i ekonomski lagodan život u tuđini, a Sinuhe u romanu to postiže trgovinom. Ovdje Waltari uvodi jednog novog lika – roba Kaptaha, kojeg Sinuhe otkupljuje, a ovaj mu se odužuje vođenjem poslova, u čemu se pokazuje izuzetno vještim pa i gospodar i rob stječu veliko bogatstvo. Boravak u tuđini i prilično lagodan život ni sada ne zadovoljavaju Sinuheu pa povratak u voljenu domovinu postaje glavni cilj protagonista kako radnja romana odmiče. Kada se napokon vrati u Egipat, Sinuhe uspijeva povratiti svoj društveni status i uspinje se na sam vrh društvene ljestvice postavši blizak novome faraonu. Vidljivo je da ovime Waltari zadržava glavne obrise *Pripovijesti* i temeljne Sinuheove karakteristike iz Srednjega Kraljevstva. No, „novi“ Sinuhe poprima i mnoštvo drugih odlika po kojima je jedinstven u odnosu na svog literarnog prethodnika. Čitajući roman, doznajemo kako Sinuhe nema sreće u ljubavi. Mladenački ljubavni poroci bacaju ga na rub siromaštva i tjeraju u progonstvo, dok je kasnija ljubavna veza koju ostvaruje po povratku u Egipat osuđena na propast zbog političkih okolnosti tijekom razdoblja Amarne. Iako s vremenom popravlja svoje financije i, štoviše, postaje poprilično bogat, to nije njegova, već Kaptahova zasluga. Tako i na poslovnom planu Waltarijevu Sinuheu, bez Kaptahove pomoći, sreća nije pretjerano naklonjena. Općenito se može reći da je karakterizacija Waltarijevog Sinuheu prožeta nesretnim motivima, tj. pesimizmom, koji je karakteristična pojava gotovo svih povijesnih romana ovoga pisca. Ovaj pesimizam pogotovo dolazi do izražaja pred kraj romana, kada Sinuhe u kratkom vremenu prolazi trnoviti put od uspješna liječnika i, silom prilika, političara do razočaranog čovjeka koji gubi vjeru u sve svoje životne ideale. Zaključno se može reći da kroz likove Sinuheu i njemu bliskih osoba, Waltari vjerno oslikava egipatsko društvo Novog Kraljevstva u doba XVIII. dinastije.

33 Pojediniosti radnje prema: M. WALTARI 1966: passim.

4. ZAKLJUČAK

Pripovijest o Sinuheu pripada najvrjednijim literarnim ostvarenjima staroegipatske književnosti. Nastala u vrijeme Srednjeg Kraljevstva za XII. dinastije, *Pripovijest* se do danas sačuvala u obliku nekoliko prijepisa na papirusima i ostrakama, od kojih su najbolje očuvani prijepisi na papirusima *Berlin 3022* i *Berlin 1499*. Važnost ovoga djela ne leži samo u njezinoj književnoj kvaliteti, već i u mnoštvu podataka o egipatskoj povijesti, geografiji, religiji i mnogim drugim aspektima egipatske kulture. Budući da je glavnina radnje smještena na području Sirije, *Pripovijest* je istovremeno i vrijedan izvor za mnoge pojedinosti o političkom, gospodarskom i kulturnom ustrojstvu susjednih egipatskih područja i Bliskog istoka u cjelini. Među egiptolozima i povjesničarima koji se bave Sinuheom traju mnogobrojne rasprave oko određenja točne književne vrste *Pripovijesti* i ispravnih interpretacija pojedinih dijelova radnje, ponajprije Sinuheovih odluka na početku priče. Unatoč tome, popularnost ovoga djela staroegipatske književnosti nije ništa manja od one popularnosti i statusa kojeg je priča o Sinuheovim pustolovinama imala u starom Egiptu. Interes za *Pripovijest* posebno je bio jak u drugoj polovici 20. stoljeća, kada nastaje književna prerada Mike Waltarija po kojoj su Sinuhove pustolovine danas mnogo poznatije nego po originalnoj. Potaknuti prijevodom priče na engleski jezik s početka 20. stoljeća i činjenicom da je u kratko vrijeme Waltarijeva književna obrada postala veliki književni hit, egiptolozi i povjesničari počeli su od 50-ih godina s tumačenjima i analizama teksta *Pripovijesti*, a znanstveno je proučavanje vrhunac doživjelo 80-ih i 90-ih godina. Zanimljivo je primijetiti kako je najveću popularnost izvan Egipta *Pripovijest* doživjela u Finskoj, gdje je postala važan dio kulture.

BIBLIOGRAFIJA

IZVOR

Dio prijevoda *Poduka Amenemheta I. sinu Senusretu i Pripovijesti o Sinuheu* u: Igor Uranić, *Stari Egipat: povijest, književnost i umjetnost drevnih Egipćana*, Zagreb: Školska knjiga 2002, 109–111 (naslovljeno *Savjeti Amenemheta I. sinu Sesostrisu*), 111–120 (naslovljeno *Životopis princa Sinuhe*).

MONOGRAFIJE

NARDO 2001 – Don Nardo, *Egyptian Mythology*, Enlow Publishers, 2001.

SALOMON 2001 – Jon Salomon, *The Ancient World in the Cinema*, Yale University Press, 2001.

SIMPSON 2003 – William Kelly Simpsom, *The Literature of Ancient Egypt – An Anthology of Stories, Instructions, Stealae, Autobiographies and Poetry*, New Heaven & London: Yale University Press, 2003.

TOMORAD 2016 – Tomorad, Mladen, *Staroegipatska civilizacija: sv. 1.: povijest i kultura starog Egipta*, Zagreb: Hrvatski studiji 2016.

URANIĆ 2002 – Igor Uranić, *Stari Egipat: povijest, književnost i umjetnost drevnih Egipćana*, Zagreb: Školska knjiga, 2002.

WALTARI 1966 – Mika Waltari, *Sinuhe Egipćanin*, Rijeka: Otokar Keršovani, 1966.

ČLANCI U ČASOPISIMA

BAINES 1982 – John Baines, Interpreting Sinuhe, *The Journal of Egyptian Archaeology*, Vol. 68, 1980, 31–44.

FOSTER 1980 – John Foster, Sinuhe: The Ancient Egyptian Genre of Narrative Verse, *Journal of Near Eastern Studies*, Vol. 39, No. 2, 1980, 89 – 117.

GOEDICKE 1957 – Hans Goedicke, The Route

of Sinuhe's Flight, *The Journal of Egyptian Archaeology*, Vol. 43, 1957, 77–85.

MORSCHAUSER 2000 – Scott Morschauser, What Made Sinuhe Run: Sinuhe's Reasoned Flight, *Journal of the American Research Center in Egypt*, Vol. 37, 2000, 187–198.

TOBIN 1995 – Vincent A. Tobin, The Secret of Sinuhe, *Journal of the American Research Center in Egypt*, Vol. 32, 1995, 161–178.

ZBORNICI I UREDNIČKA DJELA

CALLENDER 2000 – Gae Callender, The Middle Kingdom Renaissance u: *The Oxford History of Ancient Egypt*, ur. Ian Shaw, New York: Oxford University Press, 2000.

SEIDLMAYER 2000 – Stephen Seidlmayer, The First Intermediate Period u: *The Oxford History of Ancient Egypt*, ur. Ian Shaw, New York: Oxford University Press, 2000.

PETROVIĆ 1982 – Svetozar Petrović, *Egipatska književnost* u: *Povijest svjetske književnosti, sv. 1 – Klasične književnosti Bliskog istoka, indijska, kineska, japanska i perzijska književnost; arapska i ostale književnosti azijskih naroda*, ur. Svetozar Petrović, Zagreb: Mladost, 1982.